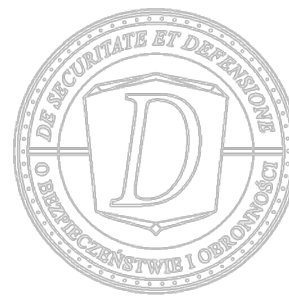

Konrad HARASIM¹

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach²

Wydział Humanistyczny

konrad_harasim@wp.pl

PSYCHOSPOŁECZNE IMPLIKACJE BEZROBOCIA

ABSTRAKT: Celem artykułu jest przedstawienie negatywnych skutków psychospołecznych, jakie powoduje bezrobocie. Przedmiotem artykułu jest współczesna identyfikacja następstw bezrobocia: dezintegracji i wykluczenia społecznego, braku możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb materialnych; destrukcyjnym wpływie na dobrostan psychiczny jednostki i jej otoczenia oraz zjawiska patologii społecznej. Następstwa bezrobocia negatywnie wpływają na poczucie bezpieczeństwa jednostki: bezpieczeństwa personalnego, społecznego, ekonomicznego. Masowa skala i dynamika bezrobocia wymaga stałego monitoringu i działań ze strony polityki publicznej. Tym bardziej, że największą grupą ludzi pozostających bez pracy to wykształceni młodzi ludzie tzw. Generacja NEET.

SŁOWA KLUCZOWE: psychologia bezrobocia, socjologia bezrobocia, problem społeczny, zagrożenie bezpieczeństwa, generacja NEET

PSYCHOSOCIAL IMPLICATIONS OF UNEMPLOYMENT

ABSTRACT: The purpose of the article is to present the negative psychosocial effects that are caused by unemployment. The subject of the article is a contemporary identification of the consequences of unemployment: disintegration and social exclusion, lack of opportunities to satisfy basic material needs; destructive influence on the well-being of the individual and its environment; the phenomenon of social pathology. The consequences of unemployment negatively affect the individuals sense of security: the personal, social, and economic one. Mass character of the scale of unemployment and its dynamics require constant monitoring and action taken by the public policy, especially that the largest group of unemployed people is the so-called NEET generation – educated young people.

KEYWORDS: psychology of unemployment, sociology of unemployment, social problem, NEET generation

---

¹ Konrad Harasim – politolog, psycholog, absolwent studiów podyplomowych w zakresie Języka polskiego oraz studiów podyplomowych w zakresie Przygotowania pedagogicznego. Zainteresowania naukowe: bezpieczeństwo strukturalne i personalne, psychosocjologia problemów społecznych, psychologia i socjologia dewiacji, metody jakościowe w naukach społecznych, suicydologia.

² Siedlce University of Natural Sciences and Humanities.

WPROWADZENIE

W artykule przedstawiono degeneracyjne, zarówno dla jednostki jak i społeczeństwa, aspekty bezrobocia. Brak poczucia bezpieczeństwa ekonomicznego jednostki może nieść za sobą szereg następstw min. wzrost przestępczości, marginalizację społeczną, zaburzenia zdrowotne czy niepokoje społeczne. Celem publikacji jest – poprzez dokonanie pewnych symplifikacji – syntetyczne przedstawienie skutków bezrobocia. Bezrobocie dotyka całych grup społecznych, a w ostatnich latach najbardziej dotkniętą grupą są ludzie młodzi³.

Fakt, że bezrobocie jest problemem społecznym, jest niepodważalny i jako taki rozumiany jest nie tylko przez badaczy tego zjawiska. Jak każdy problem społeczny, tak i ten, może stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa społecznego – tak na poziomie centralnym jak i lokalnym. Mechanizmów powstawania problemów społecznych, należy upatrywać w dynamicznych zmianach społecznych i gospodarczych, w dysfunkcjonalności instytucji społecznych, administracyjnych i politycznych jak również w zaniedbaniach i braku kwalifikacji urzędników i polityków. Nie mniej istotnym aspektem pozostaje nieprzystosowanie jednostki do wypełniania ról społecznych. Bezrobocie jest obiektem zainteresowania polityków, socjologów, psychologów, demografów, ekonomistów czy wreszcie polityków. To właśnie spośród tych specjalistów powołuje się ekspertów, którzy mają za zadanie stworzyć i wdrożyć programy naprawcze. Sprawa jest o tyle specyficzna, że jeszcze nigdy w historii, młodzi ludzie pozostający bez pracy, nie mogli legitymizować się tak wysokimi kwalifikacjami. Ta okoliczność, nastrocza gronom eksperckim więcej problemów przy konstruowaniu programów zaradczych⁴. Z drugiej strony, od osoby z wyższym wykształceniem, należałoby wymagać otwartości, zaradności i samodyscypliny. Trudno jednak wymagać, że każdy bezrobotny poradzi sobie ze swoimi problemami i zagospodaruje swoją osobę na rynku pracy.

KONSEKWENCJE BEZROBOCIA DLA JEDNOSTKI I SPOŁECZEŃSTWA

Analiza następstw bezrobocia musi być przeprowadzona z różnych perspektyw. Pierwszą jest czas trwania bezrobocia. Jest on jednym z podstawowych czynników wpływających na jego skutki. Skutki pozytywne będące konsekwencją bezrobocia frykcyjnego (zwiększenie elastyczności rynku pracy, zastopowanie wzrostu płac oraz zwiększenie efektywności pracy)⁵, ścierają się z nieporównywanymi społecznymi, politycznymi oraz ekonomicznymi reperkusjami, będącymi efektem bezrobocia długotrwałego. Najdotkliwszą konsekwencją bezrobocia długotrwałego jest pozbawienie człowieka urzeczywistnienia podstawowej potrzeby, jaką jest potrzeba pracy – dzięki realizacji, której osiąga on zamierzone cele. Kolejne skutki bezrobocia to tzw. utracone

³ Vide <http://stat.gov.pl> – Raport *Bezrobocie Rejestrowe I-II kwartał 2016*; (31.10. 2016).

⁴ Vide <http://www.eurofound.europa.eu> – Raport *Youth and work*; (17.04.2016).

⁵ T. Pilch, J. Lepalczyk, *Pedagogika społeczna. Człowiek w zmieniającym się świecie*, Warszawa 1995.

możliwości⁶, rozumiane, jako wzrost wydatków państwa; emigrację zarobkową młodych, wykształconych ludzi czy zawężenie możliwości ekonomicznych⁷.

Bezrobocie i jego skutek w postaci degradacji ekonomicznej i społecznej dotyczą nie tylko samego bezrobotnego, ale wpływają też na jego najbliższe otoczenie. Konsekwencją wymuszonych oszczędności jest nie tylko deficyt w realizacji potrzeb wyższego rzędu, ale także (i niejednokrotnie przede wszystkim) potrzeb podstawowych. Pośrednim następstwem pozostawania bez pracy jest zachwianie dobrostanu psychosomatycznego czy niedożywienie⁸. Trudny do przewidzenia koniec pozostawania bezrobotnym implikuje powstanie nowej generacji ludzi ubogich – zalicza się do nich rodziny poniżej progu minimum socjalnego⁹.

Szkodliwe skutki psychospołeczne – frustracja, stres, alienacja społeczna powodują konflikty interpersonalne w najbliższym otoczeniu bezrobotnego i jego rodziny. Można spotkać się z tezami, że aby określić rzeczywistą liczbę dotkniętych bezrobociem – należy liczbę osób bez pracy pomnożyć przez cztery¹⁰.

Najnowsza literatura przedmiotu zwraca uwagę, na tzw. rodzinę bezrobotną, w której bezrobocie degradowuje status materialny i społeczny. Powoduje to spadek samooceny a zarazem wzmaga izolacjonizm i frustrację. W przypadku dzieci z rodzin bezrobotnych obserwuje się problemy w nauce, tendencje do zaniedbywania obowiązków szkolnych czy skłonności do popełniania przestępstw (kradzieże, wymuszenia, handel narkotykami) czy też popadania w inne patologie (prostytcja, surogacwo) w celu zaspokojenia potrzeb materialnych. Spotyka się też zjawisko dziedziczenia bezrobocia¹¹.

Następne pokolenie zasila rzesze osób bezrobotnych – powstaje tzw. kultura bezrobotnych¹², którą tworzą osoby długotrwale bezrobotne, akceptujące swoje bezrobocie i przystosowane do istniejących warunków. W kręgu ich najbliższego otoczenia są inni bezrobotni jednocy ich wspólny wróg, czyli ci przez których pozostają bez pracy (politycy, urzędnicy, system polityczny). Przeważnie nie szukają winy w sobie, pozostając biernym odbiorcą zasiłków. Nie podejmują prób znalezienia zatrudnienia, nie podejmują planów na przyszłość – zależy im na przetrwaniu a nie na zmianie statusu quo¹³.

⁶ J. Głowczyk, *Nowy słownik ekonomiczny*, Warszawa 2013.

⁷ Z. Pisz, *Wybrane problemy polityki społecznej*, Wrocław 1995, s. 117-118.

⁸ M. Malikowski, D. Markowski (red.), *Struktura społeczna, rynek pracy, bezrobocie*, Rzeszów 2012, s. 177.

⁹ Minimum socjalne – to wskaźnik społeczny mierzący koszty utrzymania gospodarstw domowych. Zakres i poziom zaspokajanych potrzeb według tego modelu winny zapewniać takie warunki życiowe, by na każdym z etapów rozwoju człowieka umożliwić reprodukcję jego sił życiowych, posiadanie i wychowanie potomstwa oraz utrzymanie więzi społecznych, cyt za: www.ipiss.com.pl, (31.10.2016).

¹⁰ S. Retowski, *Bezrobocie i odpowiedzialność*, Warszawa 2007, s. 138-160.

¹¹ Bezrobotni rodzice nie są w stanie zapewnić dzieciom odpowiedniego wykształcenia – dodatkowo często przekazują im własny wzorzec zachowania: bezradność, poczucie niemożności zmienienia swojego życia i pesymizm. Bezrobotne rodziny charakteryzuje także często roszczeniowa postawa wobec społeczeństwa, za: W. Kozek, *Bezrobocie jako zjawisko społeczne*, [w:] M. Maroda (red.), *Wymiary życia społecznego: Polska na przełomie XX i XXI wieku*, Warszawa 2007, s. 138-160.

¹² Z. Tyszka, *Mikro-, mezo-, makrospołeczne uwarunkowania bezrobocia i jego skutki w rodzinie*, [w:] R.B. Woźniak (red.), *Bezrobocie w małych miastach*, Koszalin 1997.

¹³ A. Sadowski, M. Malikowski, D. Markowski, *Struktura społeczna. Rynek pracy. Bezrobocie*, Rzeszów 1996, s. 198.

Negatywne skutki bezrobocia obserwowalne są również w wielu innych aspektach funkcjonowania jednostki w społeczeństwie. Następstwo przewlekłego pozostawania bez pracy przejawia się atrofią więzi społecznych, destrukcją wzorców i norm oraz nasilającą się atomizacją co z kolei prowadzi do zobojętnienia, pasywności w działaniu i negatywnym nastawianiu do świata zewnętrznego¹⁴.

W literaturze przedmiotu odnaleźć można wiele schematów i typologii traktujących o reakcji jednostki na utratę pracy. A. Bańka proponuje

fazowy model bezrobocia:

- *szoku, kiedy jednostka aktywnie poszukuje pracy i w trakcie której pozostaje wciąż pełna optymizmu;*
- *pesymizmu, kiedy wysiłki jednostki spełzają na niczym, pojawia się lęk;*
- *fatalizmu, kiedy jednostka rezygnuje z próby zmiany swej sytuacji i adaptuje się do bezrobocia*¹⁵.

Monitorując proces zmian pozostawania bezrobotnym zaobserwowano, że po ostrym załamaniu (mającym miejsce w momencie stania się bezrobotnym), eskalacja stresu występowała tylko w pierwszym półroczu pozostawania bez pracy. Pomiędzy 6 a 30 miesiącem bycia bezrobotnym. Potem natężenie stresu nie zmieniało się a po 30 miesiącach bezrobocia zanotowano spadek poziomu stresu¹⁶.

Każda sytuacja, w której znajduje się jednostka implikuje przyjmowanie określonych postaw, nie inaczej jest w przypadku utraty pracy i pozostawania bezrobotnym, o czym powyżej. Szeroką typologię zachowań bezrobotnych stworzył R. Merton, wyróżniając:

- konformistów – poddają się kontroli społecznej, przestrzegając i stosując się do zasad regulowanych i akceptowanych przez ogół, aktywnie szukają pracy, rejestrują się w urzędach pracy, zgłaszają się bezpośrednio do potencjalnych pracodawców, biorą udział w kursach, szkoleniach – zabiegają o zdobycie nowych kwalifikacji, ze wsparcia publicznego korzystają w ramach przysługującej im pomocy na podstawie wyraźnie skodyfikowanych zasad;
- rytualistów – swoim zachowaniem nie odbiegają od konformistów, jedyne co ich różnicuje to bark nadziei na zdobycie pracy, do tej grupy zalicza się długotrwale bezrobotnych;
- zrezygnowanych – nastawieni pesymistycznie, nie mają nadziei na zmianę swojej sytuacji; przestali podejmować jakiegokolwiek działania, które mogłyby zmienić ich sytuację;
- przedsiębiorczych – zdeterminowani aby mieć zatrudnienie za wszelką cenę, są skłonni działać nielegalnie, pracować „na czarno”; godzą się wykonywać ciężkie i ryzykowne prace – jedyny cel to posiadać dochód;

¹⁴ M. Kabaj, *Badanie bezrobocia długotrwalego*, Warszawa 2001, s. 13.

¹⁵ A. Bańka, *Bezrobocie, Podręcznik Pomocy Psychologicznej*, Poznań 1992, s. 186.

¹⁶ *Ibidem*.

- kalkulujących – w tym celu nie odbiegają od przedsiębiorczych a różni ich to, że dochody chcą zdobyć przy jak najmniejszym nakładzie sił (często jest to wyłudzenie zasiłków, zapomóg);
- autonomicznych – nie potrzebują więcej, niż mają, niezależnie od ilości, tzn. dostosowują swoje potrzeby do posiadanych środków; podejmują prace sezonowe, tymczasowe; wolny czas poświęcają zajęciom nieprzynoszącym dochodów¹⁷.

Wymiar psychologiczny ukazują m. in. zależności między SES (statusem socjoekonomicznym) a zwiększonym ryzykiem zachwiania dobrostanu psychicznego, zostały zbadane między innymi przez D. Frydecką¹⁸. Badaczka udowodniła ściśle korelaty pomiędzy nierównościami społecznymi a zapadalnością na zaburzenia i choroby psychiczne:

- zaburzenia lękowe – udowodniono zwieszoną zapadalność na lęk paniczny, fobie proste, fobię społeczną, agorafobię. Zauważono też, że częstsze ataki paniki dotyczą osób, które wykonują zawody o niskim prestiżu społecznym;
- schizofrenię – poziom SES w momencie przyjścia na świat ma znikomy wpływ na wystąpienie schizofrenii, acz dysfunkcje rozwojowe wynikające z barier edukacyjnych i zaniedbań wychowawczych można wiązać z diagnozowaniem schizofrenii. Wykonywanie skomplikowanych zadań społecznych i zawodowych może być punktem zapalnym ogniska schizofrenii – tzw. pierwszego rzutu – szczególnie u ludzi młodych;
- depresję – ryzyko zapadalności na depresję u ludzi o niskim statusie społecznym, jest prawie dwukrotnie wyższe, niż u osób w pełni zagazowanych zawodowo i życiowo¹⁹.

Niezaprzeczalnym jest fakt, że bezrobocie ma też wymiar polityczny, jest to wymiar o niebagatelnym znaczeniu, tak w skali jednostki, jaki i skali makrospołecznej. Brak adekwatnych – nawet w rozumieniu tylko samych bezrobotnych – reform społecznych wprowadzanych przez rząd, generuje spadek zaufania społecznego do władzy, co objawia się poprzez niepokoje społeczne, strajki, demonstracje, rozruchy. Konsekwencjami, tak podsyconego braku zaufania do rządu jest też bojkot wyborów nie tylko na szczeblu ogólnopolskim czy brak zaufania (przez co nie możliwość przeprowadzenia) innych reform.

Rezygnacja z praw wyborczych wynika z przeświadczenia, że żadna władza nie zmieni ich sytuacji. Jednocześnie bezrobotni stali się prostym narzędziem dla demagogów politycznych. Przejrzystą egzemplifikacją, takiej sytuacji, jest ludność w Niemczech lat 30-tych XX wieku. Hitler z powodzeniem wykorzystał niepokoje społeczne spowodowane kryzysem gospodarczym, obiecując szybki wzrost zatrudnienia, zyskując poparcie²⁰.

Wysoką stopę bezrobocia wykorzystują też pracodawcy – pogarszając warunki zatrudnienia już zatrudnionym. Posiadający zatrudnienie zgadzają się na wydłużony czas pracy bez zmiany

¹⁷ T. Borkowski, A. Marcinkowski, *Socjologia bezrobocia*, Katowice 1999, s. 21-23.

¹⁸ D. Frydecka, *Nierówności społeczne a choroby psychiczne* [w:] J. Klebaniuk (red.), *Oblicza nierówności społecznych: studia interdyscyplinarne*, Warszawa 2007, s. 533-547.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ I. Reszke, *Wobec bezrobocia: opinie i stereotypy*, Katowice 1999, s. 14.

warunków finansowych czy socjalnych. Konsekwencją takich działań jest naruszanie przepisów ochronnych; niewypełnianie obowiązków podatkowych i ubezpieczeniowych wobec pracowników, co rodzi kolejne patologie społeczne (okradanie pracodawców; wyłudzenie odszkodowań od instytucji państwowych)²¹.

Modyfikacjom podlegają również relacje: pracujący-bezrobotny. Ekskludowana grupa ludzi bez zatrudnienia a szczęśliwi posiadacze pracy stoją w pozycji antynomicznej wobec swoich interesów. Po stronie pracujących pozostają rosnące koszty utrzymania zwiększającej się grupy bezrobotnych – co może wzmacniać napięcia, stwarzające zagrożenia dla ładu społecznego.

Pozytywnym, w perspektywie psychospołecznej, wymiarem bezrobocia może być dynamika zmian w środowiskach związków zawodowych. Dzieje się tak na drodze zwiększania ich odpowiedzialności nie tylko za sam fakt utrzymania zatrudnienia ale także za adekwatność wynagrodzenia czy wsparcie w momencie zmiany kwalifikacji. Niebagatelne znaczenie związków zawodowych, jest widoczne w momencie realizacji przez rząd celów pozapłacowych²².

Rozpatrując negatywne skutki, jakie niesie bezrobocie, nie sposób nie zauważyć, że dotyczą one wszystkich: od jednostki, przez rodzinę, pracowników (grupa społeczna), społeczność lokalną, po całe społeczeństwo.

BEZROBOCIE JAKO PROBLEM SPOŁECZNY

Problem społeczny, definiowany jest w literaturze też jako kwestia społeczna, której płaszczyznę i natężenie rozpatruje się w perspektywie istniejącej koniunktury²³. Zjawisko bezrobocia jest problemem interdyscyplinarnym, leżącym w kręgu zainteresowań socjologii, polityki, psychologii, demografii – rozwinięto ten wątek wcześniej. Dopiero na początku XX wieku zostało ono zdefiniowane jako problem społeczny. Sytuacja gospodarcza i polityczna zaistniała po I wojnie światowej wymusiła zdefiniowanie bezrobocia jako powszechnej dolegliwości społecznej o zasięgu ponadnarodowym²⁴.

Wiek XX, w zasadzie od początku, „obciążony” jest bezrobociem. Przed I wojną światową w 20 największych miastach mieszkało ponad 10 mln bezrobotnych, tymczasem po wojnie było to już 20 mln osób. Koniec tamtego stulecia przyniósł – w 28 krajach zrzeszonych w OECD – 38mln bezrobotnych. Z szacunków Międzynarodowej Organizacji Pracy wynika, że poprzednie stulecie zamknęło się ze 120mln zarejestrowanych osób bez pracy i ponad 700 mln osób niezarejestrowanych²⁵. Początek XXI nie przyniósł znawczej poprawy.

Pozostający w tej sferze nie biorą udziału w systemie zatrudnienia, ale uczestniczą w podziale dóbr wytworzonych przez pracujących²⁶. Bezrobocie, jako problem społeczny

²¹ M. Bugdol, *Gry i zachowania nieetyczne w organizacji*, Warszawa, 2007, s. 46.

²² A. Furmańska-Maruszak, *Koszty pracy a zatrudnienie. Współczesne koncepcje a rzeczywistość*, Toruń 2008, s. 42-51.

²³ Vide K. Frysztański, *Socjologia problemów społecznych*, Warszawa 2009, Rozdz. 1, 2.

²⁴ W. Urbanik, *Bezrobocie i zatrudnienie w małym mieście*, Szczecin 2002, s. 16.

²⁵ M. Kabaj, *Strategie i programy przeciwdziałania bezrobociu. Studium porównawcze*, Warszawa 2007, s. 20.

²⁶ *Ibidem*.

oddziałuje negatywnie na duże grupy społeczne, a jest wynikiową frustracji na tle materialnym i społecznym. Wywołuje degradację w rozwoju jednostek, przystosowaniu jej do życia w społeczeństwie przez co jest przyczyną napięć społecznych²⁷.

Jak wielokrotnie wspomniano, tematyka bezrobocia musi być rozpatrywana wielopłaszczyznowo, w obszarze socjologii zjawisko to jest zestawiane z:

- statusem społeczności dotkniętej bezrobociem;
- procesem społecznym;
- zjawiskiem społecznym
- problemem społecznym;
- funkcjonowaniem instytucji.²⁸

Zestawiając bezrobocie ze statusem społeczności mierzącej się z tym problemem, zainteresowania badaczy krążą wokół samej struktury tej zbiorowości oraz specyficznych dla niej cech, takich jak: postawy, wzory zachowań, wartości, itd. Daje się tu wyodrębnić, co najmniej dwa zakresy badawcze:

- Zakres psychospołeczny – postawy związane z przeżywaniem bezrobocia;
- Zakres socjologiczny – specyfika społeczności bezdomnych; reperkusje bezrobocia dla jednostki, rodzin, społeczeństwa czy więzi z innymi grupami społecznymi²⁹.

Analizując bezrobocie w wariacie procesu społecznego, badacze pojmują je jako ciąg związanych ze sobą zmian, gdzie jedne implikują powstawanie drugich³⁰. Procesy społeczne to m.in. socjalizacja, transformacja zmiany, regres, instytucjonalizacja, resocjalizacja. Rozpatrując bezrobocie w połączeniu ze zjawiskiem społecznym, rozumie się je jako „występowanie sytuacji, układów zdarzeń nowych, wcześniej niedoświadczanych przez społeczeństwo, naruszających nawykowe sposoby myślenia i działania”³¹. Posługując się tym pojęciem trzeba je rozpatrywać w kontekście stopnia świadomości społecznej na temat bezrobocia. Zestawienie bezrobocia z problemem społecznym jest w literaturze przedmiotu najczęściej spotykanym związkiem w badaniu tematu. „Problem społeczny” jest przypisany sytuacjom, w których sytuacja życiowa różnych grup oraz ich nieprzystosowanie do dokonujących się transformacji, wpływają pejoratywnie na funkcjonowanie systemu społecznego, w wyniku czego powstają dysharmonie i napięcia. Nie bez znaczenie pozostanie społeczna percepcja określonego zjawiska, jako problemu mającego wpływ na społeczeństwo.

Bezrobocie jest problemem społecznym wtedy, gdy społeczeństwo tak go postrzega. Tym samym, statystyczne przedstawianie bezrobocia w postaci tzw. stopy bezrobocia, nie powinno być zestawiane z tym wariantem pojęciowym, ponieważ nie wpływa znacząco na poziom życia społecznego. Bezrobocie pojmowane jako problem to sprawdzian dla

²⁷ M. Księżopolski, *Polityka Społeczna*, Katowice 1998, s. 170.

²⁸ T. Borkowski, A. Marcinkowski, *op. cit.*, s. 18.

²⁹ A. Marcinkowski, *Uwagi o statusie badań socjologicznych*, Lublin 2008, s. 138.

³⁰ P. Sztompka, *Socjologia*, Kraków 2005, s. 438

³¹ A. Marcinkowski, *Uwagi...*, *op. cit.*, s. 142.

społeczeństwa, albowiem ukazuje stopień wrażliwości na problem barku źródeł utrzymania przez inne jednostki³². Takie ujęcie jest wyczerpujące dla pracy socjalnej czy polityki społecznej. Socjologia wymaga dużo szerszej i konkretniejszej podbudowy teoretycznej a co za tym idzie, musi stać się zagadnieniem socjologicznym. Takie parametry spełnia badanie problemu społecznego w wariacie socjologii dnia codziennego³³.

Bezrobocia nie można zdefiniować tylko, jako problemu społecznego – z perspektywy nauk społecznych jest to niewystarczające – generuje ono bowiem inne problemy społeczne i jest swoistego rodzaju źródłem patologii społecznych. Przykłady są nader oczywiste: regiony długotrwałego bezrobocia znajdują swoje odbicie w rejonach ubóstwa; rozpadają się rodziny; spada poziom zdrowotności społeczeństwa; wzrasta liczba przestępstw na terenach objętych bezrobociem; szerzy się prostytucja i alkoholizm³⁴.

Bezapelacyjnie bezrobocie jest problemem społecznym, pociąga, bowiem za sobą powstawanie i funkcjonowanie wielu instytucji obsługujących bezrobotnych, badających ten problem czy też proklamujących programy przeciwdziałania temu zjawisku. W wyniku tego pojawia się instytucjonalna forma bezrobocia – bezrobocie jest obiektem zainteresowania władzy wszystkich szczebli, instytucji naukowych, organizacji NGO.

Rozmiar bezrobocia sprawia, że ewoluują sposoby jego postrzegania. Realny socjalizm, miał zlikwidować wszystkie zjawiska, które można opatrzyć „kwestią społeczną”, – dlatego też, zakazane było używanie w naukach społecznych tego terminu³⁵. Współcześnie, bezrobocie pozostaje kwestią społeczną, odznacza się bowiem zjawiskami charakterystycznymi dla kwestii społecznych:

- dotyka dużych grup i społeczności;
- związane jest z nasileniem negatywnych cech statusu materialnego, politycznego lub społecznego;
- wywołuje napięcia i dysharmonię społeczną;
- nie da się go zniwelować w obrębie grupy i za pomocą narzędzi jej dostępnych;
- jest przedmiotem oddziaływania specjalnie stworzonego systemu w ramach polityki społecznej³⁶.

GENERACJA NEET – BEZROBOCIE LUDZI MŁODYCH W POLSCE

Zgodnie z aktualnym stanem prawnym, art. 2. pkt. 3. Ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy³⁷, młody bezrobotny jest osobą, która nie ukończyła, w danym roku kalendarzowym, 25. roku życia. Poddano w ten sposób nowelizacji zapis o specyficznym

³² R.A. Skidmore, M.G. Thackeray, *Wprowadzenie do pracy socjalnej*, Katowice 1998, s. 37.

³³ A. Marcinkowski, *Uwagi...*, *op.cit.*, s. 145.

³⁴ T. Borkowski, A.S. Marcinkowski, *Bezrobocie w perspektywie socjologicznej*, Warszawa, 1998.

³⁵ J. Kwaśniewski, *Badania problemów społecznych. Prace Katedry Norm, Dewiacji i Kontroli Społecznej IPSiR UW*, Warszawa 2003, T. VI, s. 6.

³⁶ J. Auleytner: *Polityka społeczna w Polsce i w świecie*, Warszawa 2011.

³⁷ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz.U. 2004 nr 99 poz. 1001.

podejściu i traktowaniu bezrobotnych absolwentów. Wprowadzono też wyszczególnienie „osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy” adaptując tym samym polskie prawodawstwo do standardów obowiązujących w Unii Europejskiej³⁸.

Skutkuje to możliwością udziału młodych bezrobotnych w specjalnie dla nich dedykowanych programach przeciwdziałających bezrobociu³⁹. Bezrobocie ludzi młodych, czyli takich, którzy nie ukończyli 25. roku życia, dotyczy znaczącego odsetka ogółu bezrobotnych. Pod koniec 201, odsetek młodych bezrobotnych wyniósł w Polsce 24,3%⁴⁰.

Od dłuższego czasu bezrobocie najczęściej dotyka ludzi młodych – za takich przyjmuje się osoby, które nie ukończyły 25. roku życia a nie pracują, nie uczą i nie szkolą. Przez instytucje UE, określane jako NETT (ang. *not in employment, education or training*)⁴¹. Duży odsetek młodych ludzi pozostających bez pracy, a dających się sklasyfikować jako NEET, daje podstawy do twierdzenia, że mamy do czynienia z „generacją NEET”. Sytuacja taka spowalnia bieg aktywizacji zawodowej, hamuje proces usamodzielnienia finansowego, wpływa negatywnie na przestrzeń psychospołeczną, jak i na sferę foliacyjną jednostki. Poszukiwanie zatrudnienia wydaje się być bezcelowe a nabyte umiejętności i wiedza dewaluują się.

Negatywna sytuacja społeczno-ekonomiczna, u której podstaw leży bezrobocie ludzi młodych, wpływa negatywnie nie tylko na ich samych, ale również na ogół społeczeństwa. Ich nieproduktywność z definicji nie może generować dochodu narodowego, ale z tej samej definicji pociąga za sobą pokaźny koszt. Podstawowymi kosztami są: specjalistyczne programy skierowane do młodych bezrobotnych; pozostawanie na utrzymaniu rodziców; opóźnienie startu życiowego; niewykorzystany potencjał nabytych umiejętności i wiedzy (koszty edukacji nie przyniosły zamierzonych celów). Jednocześnie długotrwałe bezrobocie czy nawet niemożność podjęcia pierwszej pracy w wyuczonym zawodzie może wpływać na zdezaktualizowanie się posiadanych umiejętności. W sferze osobowościowej mamy do czynienia z frustracją, obniżeniem aspiracji i poczucia własnej wartości, co w prostej drodze prowadzić może do depresji⁴².

Lata dziewięćdziesiąte miały szczególny wpływ na specyfikę bezrobocia ludzi młodych. Absolwenci szkół ponadpodstawowych kształcili się w poprzednim systemie i po ukończeniu edukacji dotknęło ich bezrobocie strukturalne. Stopa bezrobocia absolwentów wynosiła w 1992 roku 35% i spadła do 31% w roku 1998⁴³. Punktem zwrotnym okazał się rok 1996, kiedy znaczną część zarejestrowanych bezrobotnych pozbawiono zasiłku.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ E. Staszewska, *Status prawny bezrobotnych z grup szczególnego ryzyka*, „Polityka Społeczna” nr 1, Warszawa 2005, s. 10.

⁴⁰ *Vide* www.ec.europa.eu/eurostat (17.04.2016).

⁴¹ *Vide* www.ec.europa.eu/eures (17.04.2016).

⁴² M. Goszczyńska, *Poczucie jakości życia u bezrobotnych*, Łódź 1999.

⁴³ Z. Pisz, *op. cit.*, s. 75.

Powodem było zastąpienie pasywnych form wsparcia poprzez wprowadzenie szkoleń i kursów jako aktywnych metod wspierania bezrobotnych⁴⁴.

Wysoki odsetek bezrobotnej młodzieży znalazł się w kręgu zainteresowań badaczy społecznych, którzy jako naczelną źródło takiej sytuacji przyjęli niekompatybilność kierunków, programów czy planów edukacyjnych z oczekiwaniami rynku pracy. Z kolei pracodawcy podnosili kwestie braku przygotowania praktycznego oraz biernej postawie i bezradności w sytuacjach niestandardowych, trudnych. Receptą na uzdrowienie sytuacji miało być poddane audytowi i przekształceniom poradnictwo zawodowe⁴⁵.

PODSUMOWANIE

Zainicjowanie jakichkolwiek modyfikacji w polityce społecznej dotyczącej bezrobocia jest skomplikowane – i trudno się tu odnosić do doświadczeń lat poprzednich czy rozwiązań zastosowanych w innych krajach. Dobrym przykładem wydaje się być sytuacja z Francji z 2011 roku, kiedy to niepokoje społeczne zostały wywołane liberalizacją prawa w zakresie zatrudnienia. Reforma miała ułatwiać zatrudnienie ale jednocześnie zmniejszała obostrzenia związane ze zwolnieniami pracowników. Zapowiedź zliberalizowania prawa pracy ze sztandarowym tzw. „kontraktem pierwszego zatrudnienia” (fr. *contrat premiere embauche* – CPE) nie znalazła społecznej akceptacji. Łatwość tworzenia nowych wakatów wiązała się z możliwością zwolnienia pracownika bez jakichkolwiek skutków prawnych⁴⁶.

Polska polityka społeczna opiera się w dużej mierze na oferowaniu kolejnych szkoleń czy kursów, często niewspółmiernych z oczekiwaniami rynku pracy. Lokowanie funduszy strukturalnych wielokrotnie nie procentuje a wręcz przeciwnie, doreguje rynek szkoleń w Polsce⁴⁷.

Pasywne formy niwelowania skutków bezrobocia, w zasadzie nie obejmują młodych bezrobotnych – zasiłki przysługują osobom, które wcześniej partycypowały w systemie ubezpieczeń społecznych bądź (w określonym czasie) systemie fiskalizacji dochodów. Nie można do tej grupy zaliczyć bezrobotnych absolwentów. Akcesja Polski do UE, wywołała nowy problem dla pracodawców. Okazało się, że mają oni trudności ze znalezieniem wykwalifikowanych robotników, co jest konsekwencją migracji zarobkowych. Skala tego zjawiska jest różnie przedstawiana, w zależności od źródeł.

Pierwsze informacje na temat skali migracji zarobkowej nadeszły z Kościoła katolickiego. Kolęda była pierwszym „sondażem”, dzięki któremu oszacowano, że wyjechało około 1,5 mln Polaków. Aktualne dane dotyczące swobodnego przepływu pracowników, których dostarcza opracowanie ECAS (*European Citizen Action Service*)⁴⁸, to 1,42 mln polaków, którzy opuścili

⁴⁴ Confer E. Dolny, M. Maksim, *Ocena zmian wprowadzonych nowelizacją ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r.*, [w:] Z. Wiśniewski, K. Zawadzki (red.), *Aktywna polityka rynku pracy*, Toruń 2010; *Efektywność podstawowych form aktywizacji zawodowej realizowanych w ramach programów na rzecz promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia i aktywizacji zawodowej w 2012 roku*, Raport MPiPS, Warszawa 2013, s. 4.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ Vide Z. Pisz, *op. cit.*

⁴⁷ E. Kryńska, *Segmentacja rynku pracy; Podstawy teoretyczne i analiza statystyczna*, Łódź 2010.

⁴⁸ ECAS – Europejskie Biuro Działań Obywatelskich.

kraj w celach zarobkowych i obecnie przebywających terenie UE. Raport ECAS zawiera dane zarówno na temat stale zatrudnionych, jak i pracowników sezonowych⁴⁹.

BIBLIOGRAFIA

- Auleytner Julian. 2011. Polityka społeczna w Polsce i w świecie. Warszawa WSP TWP.
- Bańka Augustyn. 1992. Bezrobocie, Podręcznik Pomocy Psychologicznej. Poznań: Wydawnictwo Print-B.
- Borkowski Tadeusz, Marcinkowski Andrzej. 1998. Bezrobocie w perspektywie socjologicznej. Warszawa: BPS.
- Borkowski Tadeusz, Marcinkowski Andrzej. 1999. Socjologia bezrobocia. Katowice: Wydawnictwo Śląsk.
- Bugdol Marek. 2007. Gry i zachowania nieetyczne w organizacji. Warszawa: Wydawnictwo DIFIN.
- Dolny Edward, Maksim Monika. 2010. Ocena zmian wprowadzonych nowelizacją ustawy z dnia 19 grudnia 2008 roku. W Aktywna polityka rynku pracy. Toruń.
- Frydecka Dorota. 2007. Nierówności społeczne a choroby psychiczne. W Oblicza nierówności społecznych: studia interdyscyplinarne, 533-547. Eneteja.
- Frysztacki Krzysztof. 2009. Socjologia problemów społecznych. Warszawa: Scholar.
- Furmańska-Maruszak Agnieszka. 2008. Koszty pracy a zatrudnienie. Współczesne koncepcje a rzeczywistość. Toruń: Wydawnictwo „Dom organizatora”.
- Główny Jan. 2004. Nowy słownik ekonomiczny. Warszawa: Fundacja Innowacja.
- Goszczyńska Maryla. 1999. Poczucie jakości życia u bezrobotnych. Łódź: Interart.
- Grewiński Mirosław. 2001. Europejski Fundusz Społeczny jako instrument integracji socjalnej Unii Europejskiej. Warszawa: WSP im. Janusza Korczaka.
- Hryniewicz Józefina. 2002. Przeciw ubóstwu i bezrobociu: lokalne inicjatywy obywatelskie. Warszawa: ISNS UW.
- Hybel Jan. 2013. Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju rynku pracy w Polsce w kontekście integracji z Unią Europejską. Warszawa: Wydawnictwo SGGW.
- Januszek Henryk, Sikora Jan. 2000. Socjologia pracy. Poznań: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.
- Kabaj Mirosław. 2005. Strategie i programy przeciwdziałania bezrobociu. Warszawa: PWN.
- Kabaj Mirosław. 2007. Badanie bezrobocia długotrwałego. Studium Porównawcze. Warszawa: IPiSS.
- Kalbarczyk Andrzej. 1999. Organizacja, praca, bezrobocie. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Kryńska Elżbieta. 2010. Segmentacja rynku pracy; Podstawy teoretyczne i analiza statystyczna. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Książkowski Mirosław. 1998. Polityka Społeczna, Katowice: Wydawnictwo UŚ.
- Kwaśniewski Jerzy. 2003. „Badania problemów społecznych”. Prace Katedry Norm, Dewiacji i Kontroli Społecznej IPSiR UW. t. VI: 6-15.
- Malikowski Maria, Markowski Daniel. 1995. Struktura społeczna, rynek pracy, bezrobocie. Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej.
- Marcinkowski Aleksander. 2008. „Uwagi o statusie badań socjologicznych”. W Polityka społeczna, rodzina, bezrobocie, 138-147.

⁴⁹ Vide <http://www.citizensforeurope.eu> (04.11.2016).

- Pemberton Simon. 2008. „Tackling the NEET Generation and the ability of policy to generate a NEET Solution – Evidence from the UK”. *Government and Policy* 26(1): 243-259.
- Pilch Tadeusz. 1995. *Pedagogika społeczna. Człowiek w zmieniającym się świecie*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „ŻAK”.
- Pisz Zdzisław. 1995. *Wybrane problemy polityki społecznej*. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego.
- Podstawowe dokumenty Rady Europy. 2005. Warszawa: Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej.
- Raport MPiPS, Bezrobotni oraz poszukujący pracy według czasu pozostawania bez pracy, wieku, poziomu wykształcenia i stażu pracy 2013, www.mpips.gov.pl.
- Reszke Irena. 1999. *Wobec bezrobocia: opinie i stereotypy.*, Katowice: Wydawnictwo Śląsk.
- Retowski Sylwiusz. 2012. *Bezrobocie i odpowiedzialność*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Skidmore A. Rex, Thackeray G. Milton. 1998. *Wprowadzenie do pracy socjalnej*. Katowice: Wydawnictwo Śląsk.
- Staszewska Ewa. 2005. „Status prawny bezrobotnych z grup szczególnego ryzyka”. *Polityka Społeczna* (1): 10-15.
- Sztompka Piotr. 2005. *Socjologia*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Tyszka Zbigniew. 1997. Mikro-, mezo-, makrospołeczne uwarunkowania bezrobocia i jego skutki w rodzinie. W *Bezrobocie w małych miastach*, 61-89. Wydawnictwo Miscellanea.
- Urbanik Waldemar. 2012. *Bezrobocie i zatrudnienie w małym mieście*. Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz.U. 2004 nr 99 poz. 1001.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

<http://www.eurofound.europa.eu>. Raport *Youth and work*.

<http://www.ipiss.com.pl>.

<http://stat.gov.pl> – Raport Bezrobocie Rejestrowe I-II kwartał 2016.

www.funduszezstrukturalne.gov.pl. Projekt Narodowego Planu Rozwoju 2007-2013.